

ЦУВРАЛ ХИЧЭЭЛИЙГ ТОЛИЛУУЛЖ БАЙНА.

Хөрөнгийн зах зээлийг сонирхогч иргэд, хувь хүмүүс, оюутан залуус, судлаачид болон байгууллага хамт олон Мэдээлэл Технологийн сүүлийн үеийн “Цахим” сургалтын шийдлийг ашигласнаар хөрөнгийн болон санхүүгийн зах зээлийн боловсролоо дээшлүүлэх, өөрсдийгөө хөгжүүлэх, танхимын сургалтаар олж авсан онолын мэдлэг, чадварыг бататгах боломжийг бид Та бүхэнд олгож байна.

Тус хичээлээр иргэд хөрөнгийн зах зээл гэж юу болох, хөрөнгийн зах зээлд хэрхэн оролцох, хувийн санхүүгийн зорилгоо хэрхэн тодорхойлох, төлөвлөх, аливаа эрсдэлтэй алхам хийхээс зайлсхийх, зөв зохистой шийдвэр гаргаж сурах, түүнийг амьдралд хэрэгжүүлэх, санхүүгийн ямар төрлийн байгууллагын, ямар үйлчилгээг ашиглаж болох, мөн өөрт буй мөнгөө аль нэг компанийн үйл ажиллагаанд хөрөнгө оруулах замаар арвижуулах, төрөл бүрийн санхүүгийн хэрэгсэлд хөрөнгө оруулах боломжуудын талаар мэдээллийг авах боломжтой.

Монголын хөрөнгийн биржийн сургалтанд хамрагдаж амжилттай төгссөн суралцагчдын хүсэлтийн дагуу “Санхүүгийн хөтөч” гарын авлага ном болон бусад сургалтын материалыг ашиглан Та бүхний мэдлэгт нэмэр болох үүднээс цуврал хичээлийг толилуульж байна. Үүнд:

1. САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ ГЭЖ ЮУ ВЭ?
2. ХУВИЙН САНХҮҮГЭЭ ТӨЛӨВЛӨХ
3. БИРЖИЙН ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ, ТҮҮНИЙ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
4. МОНГОЛЫН ХӨРӨНГИЙН БИРЖИЙН ҮҮСЭЛ ХӨГЖИЛ
5. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ, ХУВЬЦАА
6. ХУВЬЦАА СОНГОХ АРГАЧЛАЛ
7. БОНД
8. ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН САН
9. ИРЭЭДҮЙДЭЭ ХИЙХ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ ДААТГАЛЫН ТУХАЙД
10. САНХҮҮЖИЛТ ЗЭЭЛ
11. САНХҮҮЖИЛТ. ҮНЭТ ЦААСАА ОЛОН НИЙТЭД САНАЛ БОЛГОХ
12. ХАРИЛЦАГЧ САНХҮҮГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫГ СОНГОХ
13. КОМПАНИЙН ЗАСАГЛАЛ
14. САНХҮҮГИЙН ЭРСДЭЛ
15. ХУВЬ ХҮМҮҮСИЙН ТУРШЛАГА АМЖИЛТЫН ТҮҮХ
16. ҮНЭТ ЦААСНЫ ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬ, ҮНЭТ ЦААСНЫ ЗОХИЦУУЛАХ ХОРООНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
17. ҮҮСМЭЛ САНХҮҮГИЙН ХЭРЭГСЭЛ ФЬЮЧЕРС, ОПЦИОН ЗАХ ЗЭЭЛ, ТҮҮНИЙ ОНЦЛОГ
18. ҮНЭТ ЦААСНЫ ҮНЭЛГЭЭ
19. ҮНЭТ ЦААСНЫ ИНДЕКС ТООЦОХ АРГУУД
20. ҮНЭТ ЦААСНЫ АРИЛЖААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ
21. АРИЛЖААНЫ СТРАТЕГИ

Цуврал хичээл-1

САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ ГЭЖ ЮУ ВЭ?

Энэ сэдвийг судалснаар Та: Зах зээлийн талаар ойлголттой болж, түүний дотор санхүү, мөнгөний болон хөрөнгийн зах зээлийн талаар анхан шатны суурь мэдлэг олж авна. Хөрөнгийн зах зээлд жирийн иргэн хэрхэн оролцох, Хөрөнгийн биржийн үүрэг, хөрөнгө оруулагчдын эрх ашиг хэрхэн хамгаалагддаг талаар ойлголттой болно. Хувийн санхүүгийн төлөвлөгөө зохиох, хэрэгжүүлэх, түүний ач холбогдлын талаар мэдэх болно.

Зах зээлийг нэг талаас эрэлт, нөгөө талаас нийлүүлэлт үүсч буй талбар гэж энгийнээр ойлгож болох юм. Чөлөөт зах зээлийн онцлог нь худалдагч, худалдан авагчдын чөлөөт сонголт, итгэлцэл дээр суурилсан байдаг. Социалист буюу төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засагт “чөлөөт зах зээл” гэсэн ойлголт байсангүй. Учир нь Улсын төлөвлөгөөний комисс энгийн иргэд юу хэрэглэх, үйлдвэрүүд ямар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхийг батлаад өгчихдөг байв. Социалист систем ийнхүү иргэдийн жам ёсны эрх буюу ашиг олох, бүтээлчээр сэтгэх, чөлөөт сонголтыг хязгаарлаж байсан учир 1990-ээд онд нуран унасан билээ.

Санхүүгийн зах зээл гэж юу вэ? Санхүүгийн зах зээлийг нэг талаас санхүүжилт шаардлагатай байгаа, нөгөө талаас мөнгөө өсгөх гэж буй хүмүүсийн уулзаж буй талбар гэж үзэж болно. Үүнийг банк болон биржээр төлөөлүүлэн тайлбарлая. Хуримтлал үүсгэж, хүүгийн орлого олох зорилгоор иргэд банкинд мөнгөө хадгалуулдаг бол бизнесийн үйл ажиллагаагаа санхүүжүүлэх хүсэлтэй иргэд банкинд хандаж зээл хүсдэг. Банк нь харилцагчдын итгэл дээр оршин тогтнож, үйл ажиллагаагаа явуулдаг санхүүгийн зуучлагч байгууллага юм. Үүний адилаар хөрөнгийн бирж дээр санхүүжилт хэрэгтэй байгууллагууд хувьцаа, бонд зэрэг үнэт цаас гаргадаг бол нөгөө талаас, мөнгөө өсгөж ашиг олох гэсэн иргэд тухайн хувьцаа, бондыг худалдан авах замаар хөрөнгө оруулалт хийдэг. Энэ үйл ажиллагаа нь хөрөнгийн биржээр дамжиж хэрэгжинэ. Хөрөнгийн бирж нь хөрөнгө оруулагч, санхүүжигчдийн хооронд үнэт цаас болон мөнгөн хөрөнгийн арилжаа солилцоо гүйцэтгэх орчныг бүрдүүлдэг.

Манай оронд хөрөнгийн зах зээлийн үйл ажиллагаа бусад орнуудтай харьцуулахад төдийлөн сайн хөгжөөгүй боловч 2011 оноос хойш

Хөрөнгийн зах зээлийг сонгомол утгаар нь хөгжүүлэхийн тулд идэвхийлэн ажиллаж, уг зах зээлтэй холбоотой хууль эрх зүйн орчинг шинэчилж, таатай нөхцөлийг бүрдүүлж чадсан нь иргэдийн идэвхтэй оролцоог нэмэгдүүлж, ингэснээр хөрөнгийн зах зээл хөгжих бодит боломж бий болоод байна. Өнөөдөр санхүүгийн зах зээл дэвшилтэт технологи ашиглан цахим хэлбэрт шилжин орон зай, цаг хугацаанаас үл хамааран дэлхийн зах зээлд оролцох бололцоо сайжирсаар байна. Энэ бүхэнтэй холбоотойгоор ойрын ирээдүйд Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл асар хурдтай хөгжинө гэсэн таамаглалыг гадаад, дотоодын мэргэжлийн шинжээчид дэвшүүлсэн байдаг.

Зээлдэгчдээс авч байгаа зээлийн хүү, хадгаламж эзэмшигчдэд төлж буй хадгаламжийн хүүгийн зөрүү нь банкны үйл ажиллагааны зардлыг нөхөөд ашиг олох гол эх үүсвэр нь болдог. Иймд хадгаламжийн хүү нь зээлийн хүүгийн суурь болно. Зээлийн хүүг бууруулах үндэс нь хадгаламжийн хүү бага байх явдал юм. Богино хугацаатай үнэт цаас арилжаалдаг банк хоорондын захыг мөнгөний зах зээл гэж нэрлэдэг.

Мөнгөний зах зээлд ихэвчлэн Засгийн газар, Төв банк, арилжааны банкууд болон томоохон хөрөнгө оруулагч байгууллагууд оролцдог.

Мөнгөний зах зээлд арилжаалагддаг үнэт цаас нь харьцангуй бага эрсдэлтэйд тооцогддог ба ихэвчлэн нэг жил хүртэл хугацаатай, хөрвөх чадвар сайтай байдаг ч бусад үнэт цаастай харьцуулахад хүү буюу өгөөж багатай байдаг. Хөгжингүй орнуудад хувь хүмүүс ихэвчлэн Засгийн газрын үнэт цаас худалдаж авах, эсвэл хамтын санд хөрөнгө оруулж, түүгээр дамжуулан мөнгөний зах зээлд оролцдог. Манай улсад мөнгөний зах зээл төдийлөн сайн хөгжөөгүй байгаа бөгөөд одоогоор иргэд энэхүү зах зээлд оролцох боломжгүй байна.

Зөвхөн Монголбанк болон арилжааны банкууд мөнгөний зах зээлд арилжаа хийж байна. Цаашид санхүүгийн зах зээл хөгжсөнөөр иргэд мөнгөний зах зээлд оролцох боломж бий болох юм. Монголчууд бид “хөрөнгийн зах зээл” болон “үнэт цаасны зах зээл” гэсэн нэр томъёог ижил утгатайгаар ойлгож, хэрэглэж хэвшсэн. Гэтэл үнэндээ хөрөнгийн зах зээл нь илүү өргөн утгатай бөгөөд үл хөдлөх хөрөнгөтэй холбоотой зуучлалын үйл ажиллагааг ч давхар агуулж байдаг ойлголт юм. Гэхдээ энэхүү номонд уламжлалыг даган, хөрөнгийн зах зээл гэсэн нэр томъёог явцуу утгаар нь буюу үнэт цаасны зах зээл гэдэг нэр

томъёотой адилтган хэрэглэсэн болно. Засгийн газар болон хувийн компаниуд тодорхой төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, бизнесээ санхүүжүүлэх мөнгө олох зорилгоор үнэт цаас арилжаалдаг зах зээлийг хөрөнгийн зах зээл гэдэг. Хөрөнгийн зах зээл нь дотроо хувьцааны болон бонд (өрийн бичиг)-ын зах зээл гэж үндсэндээ хоёр хуваагдана. Түүнчлэн арилжаалагдаж буй бүтээгдэхүүний шинэ хуучин эсэхээс хамаарч Хөрөнгийн зах зээл нь анхдагч болон хоёрдогч гэж ангилагдах нь бий.

Анхдагч хөрөнгийн зах зээлд Засгийн газар эсвэл компани бонд болон хувьцаагаа анх удаа шинээр санал болгож, улмаар “босгосон” мөнгөөрөө үнэт цаас гаргасан төслөө санхүүжүүлдэг. Харин хоёрдогч зах зээлд хөрөнгө оруулагчид өмнө нь худалдан авсан үнэт цаасаа хоорондоо арилждаг. Өөрөөр хэлбэл, арилжаалагдаж буй бүтээгдэхүүн нь “хуучирсан” байдаг.

Монголын хөрөнгийн бирж дээр хоёрдогч зах зээлийн арилжаа анх 1995 онд эхэлсэн. Улмаар 2002 он хүртэл биржид бүртгэлтэй компаниудын хувьцааны хяналтын багцыг эзэмшиж, хяналтаа тогтоохыг эрмэлзсэн томоохон хөрөнгө оруулагчдын идэвхтэй үйл ажиллагааны улмаас үнэт цаасны арилжаа шуурхай явагдаж байв. Гэвч, цөөн хэдэн тоглогчийн гарт гол хувьцаа төвлөрсөн дараагийн жилүүдэд биржийн арилжааны эрч огцом саарсан байна.

Харин гадаадын хөрөнгө оруулагчид Монголын зах зээлд идэвхтэй оролцох болсон 2005 оноос дахин өсч, 2007 онд хамгийн өндөр төвшиндээ хүрч байжээ. Дэлхий нийтийг хамарсан санхүүгийн хямралын улмаас 2008 оноос хөрөнгийн зах зээлийн идэвх эрс суларсан ба 2009 оны хоёрдугаар хагасаас аажим сэргэх төлөв ажиглагдаж байна.

Иргэд хөрөнгийн зах зээлд хэрхэн оролцох вэ? Иргэд, байгууллагууд хөрөнгийн буюу үнэт цаасны зах зээлд оролцохын тулд энэ зах зээлийн ажиллах ерөнхий механизмыг мэдэх хэрэгтэй.

Санхүүгийн зохицуулах хороо нь санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах, санхүүгийн үйлчилгээг зохицуулах, холбогдох хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих, хөрөнгө оруулагч, үйлчлүүлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага юм.

“Монголын Хөрөнгийн Бирж” ТӨХК нь хувьцаат компаниудын үнэт цаасыг тодорхой шалгуурын дагуу бүртгэн авч ангилал тогтоох, үнэт цаасны арилжааг

ил тод, нээлттэй, шударга явуулж, олон нийтийг үнэт цаасны арилжааны мэдээ, мэдээллээр хангаж, хөрөнгө оруулагчдын нийтлэг эрх ашгийг хамгаалах үндсэн чиг үүрэгтэй ажилладаг. МХБирж нь Засгийн газрын 1991 оны 1 дүгээр сарын 18-ны өдрийн шийдвэрээр байгуулагдсан.

“Үнэт цаасны төлбөр тооцоо, төвлөрсөн хадгаламжийн төв” ХХК нь үнэт цаасны төлбөр тооцоо, хадгаламжийн гэсэн үндсэн хоёр үйл ажиллагааг дагнан эрхэлдэг бөгөөд Засгийн газрын болон компанийн бонд, хувьцааны төлбөр тооцоог бэлэн, бэлэн бусаар гүйцэтгэдэг. Харин тус байгууллагын хадгаламжийн үйл ажиллагаанд үнэт цаасыг гэрээний үндсэн дээр төвлөрсөн хадгаламжид хадгалан, үнэт цаас эзэмшигчдийн бүртгэл хөтлөх, төвлөрсөн хадгаламжид данс нээх, хаах, өмчлөх эрхийн бүртгэлд өөрчлөлт оруулах болон үүргийг гүйцэтгэл хангуулахтай холбогдсон үйлчилгээг хамаарч байна.

Брокер, диллерийн компани нь үнэт цаасны зах зээл дэх арилжааны үнэ ханшийн талаар мэдээлэл өгөх, тухайн өмчлөгчийн өмчлөл дэх үнэт цаасыг худалдах болон худалдан авах захиалга авч биелүүлэх үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлдэг. Мэдээллийн технологийн хөгжил нь иргэдэд санхүүгийн үйлчилгээг илүү хялбар, хямд, хурдан хүртэх нөхцөл бүрдүүлж байна.

Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээл дээр 2014 оны 11 сарын байдлаар хөрөнгийн бирж 1, төлбөр тооцоо, төвлөрсөн хадгаламжийн байгууллага 1, брокер, диллер, андеррайтерийн 71 компани Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрлийн дагуу үйл ажиллагаа явуулж байна. Нийт 244 хувьцаат компанийн үнэт цаас бүртгэлтэй байгаа

Дансаа нээлгээгүй хувьцаа эзэмшигчид нь үнэт цаасны арилжаанд оролцох, ногдол ашгаа авах боломжгүй байгаа гэсэн үг юм. Зөвлөмж. Та дансаа нээлгээгүй бол иргэний үнэмлэх, даалгаврын гэрээ зэрэг бичиг баримтаа аваад ҮЦТТТХТ-д өөрөө очих юмуу аль нэг брокерийн компанид хандан дансаа нээлгээрэй.

Та “даалгаврын гэрээ зэрэг үнэт цаас эзэмшсэн тухай ямар ч баримт байхгүй болохоор миний хувьцаа ч өнгөрсөн байх” гэж бодож магадгүй. Анхдагч зах зээлд оролцон хувьцаа эзэмшсэн хүн бүрийн бүртгэл (овог, нэр, регистрийн дугаар гэх мэт) ҮЦТТТХТ-д хадгалагдаж байдаг учраас Та иргэний үнэмлэхээ

авч очоод шалгуулж, дансаа нээлгэн арилжаанд оролцох эрх байгаа гэдгийг анхаараарай. Өмч хувьчлалаар хувьцаа авсан ч арилжаанд оролцохгүй байгаа нь Танд хохиролтой төдийгүй хувьцааны арилжаанд сөргөөр нөлөөлж, хөрөнгийн зах зээлийн жам ёсны хөгжилд саад болно. Хуульд зааснаар иргэн өөрийн өмчлөлийн зүйлийг арчилж, хамгаалах бүхий л зардлыг хариуцаж, эрсдлээ хүлээх ёстой. Нөгөө талаас эргэлтэд ороогүй, идэвхгүй хувьцааны ханш унаж үнэгүйдсээр байдаг. Ийм хувьцааны тухайд төрөөс шийдвэр гаргаж, зах зээлийн эргэлтэд оруулах арга хэмжээ авах нь зүйтэй гэж мэргэжилтнүүд үздэг. Иймд Та эзэмшсэн хувьцааныхаа үр шимийг хүртэх санаачлага гаргах уу, төр Таны өмнөөс шийдвэр гаргахыг хүлээсээр байх уу гэдэг сонголт үлдээд байна.

Хөрөнгийн зах зээлд оролцогч иргэд, хөрөнгө оруулагчдыг төрөөс хэрхэн хамгаалдаг вэ?

Хөрөнгийн зах зээлийн гол оролцогчид болох үнэт цаас гаргагч компани, зах зээлийн мэргэжилтнүүдийн хууль бус үйлдлээс хөрөнгө оруулагчдыг хамгаалах зорилгоор төрөөс хяналт, зохицуулалт хийдэг. Манай улсын хувьд энэхүү төрийн зохицуулагч байгууллага нь Санхүүгийн зохицуулах хороо юм. Зах зээлийн үйл ажиллагааг ил тод, шударга явуулах үүднээс төрөөс хөрөнгийн зах зээлийн үйл ажиллагааг зохицуулсан хууль, тогтоомж гаргадаг. Манай улсад одоогоор: Үнэт цаасны зах зээлийн тухай Компаний тухай Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх зүйн байдлын тухай зэрэг хуулийн хүрээнд хөрөнгийн зах зээлийн үйл ажиллагаа явагдаж байна. Санхүүгийн зохицуулах хорооноос эдгээр хууль, тогтоомжид нийцүүлэн нарийвчилсан журмууд гаргаж, хууль, тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажилладаг.

Тиймээс иргэн Та үнэт цаас, хөрөнгө оруулалттай холбоотой аливаа хууль бус үйлдлийн улмаас хохирсон бол өргөдөл, гомдлоо Санхүүгийн зохицуулах хороонд гаргах хэрэгтэй. Энэ Хорооны өөр чиг үүрэг нь хөрөнгө оруулагчдын эрх ашгийг хамгаалах явдал байдаг.

Хөрөнгийн бирж нь өөрийн гишүүд болон бүртгэлтэй компанийхаа үйл ажиллагааг зохицуулах дүрэм, журам баталж мөрдүүлдэг. Эдгээр дүрэм, журам нь хөрөнгийн биржид бүртгэлтэй, хувьцаа, бондоо худалдаж байгаа компани болон арилжаанд оролцогч брокер диллерийн компаниуд хуулийн хүрээнд шударгаар ажиллах эрх зүйн зохицуулалтын нэг хэсэг болдог. Түүнчлэн олон нийтээс санхүүжилт авах зорилгоор хувьцаа эсвэл бонд гаргах компани нь

холбогдох хууль болон Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хөрөнгийн биржээс гаргасан дүрэм, журмын тодорхой нөхцөл, болзлыг хангасан байх ёстой. Эдгээр нөхцөл, шаардлага нь нийтэд зориулан гаргаж байгаа үнэт цаасны найдвартай, эрсдэл багатай байх нөхцөлийг бүрдүүлж, хөрөнгө оруулагчид болон иргэдийн эрх ашгийг хамгаалахад чиглэгдсэн байдаг.

Санхүүгийн зах зээлд оролцогч –хувь хүний хариуцлага: Санхүүгийн зах зээлд хариуцлагатай, ухаалаг оролцогч болохын тулд дараах зөвлөмжийг сайтар тунгааж, үйл ажиллагаандаа хэвшүүлбэл зүйтэй. Мөнгөө зарцуулах төлөвлөгөө гаргах. Өрхийн зарлагаа төлөвлөх өөрөөр хэлбэл, өрхийн төсвөө зохиох хэрэгтэй. Энэ нь хэцүү ярвигтай зүйл биш бөгөөд олох орлого, гарах зардлаа л нэг бүрчлэн бичих үйл ажиллагаа юм. Төлөвлөгөө бичсэнээр Таны хариуцлага дээшилж, ашиг авчрах эхний алхам болно.

Мөнгөө хэмнэх, хуримтлуулахад цаг зав гаргах. Аливаа зүйлд хариуцлагатай ханддаг хүн ирээдүйд ямарваа мөнгө, төгрөгний яаралтай хэрэгцээ гарахад бэлтгэлтэй, тодорхой хэмжээний мөнгө хадгалж байх нь чухал гэдгийг мэддэг. Хуримтлал гэдэг нь энгийнээр ойлгоход олсон орлогоосоо бага зарцуулахыг хэлнэ. Энэ нь боломжгүй зүйл мэт санагдаж болох ч тохиолдлоор өвдөх, гэнэт мөнгөний хэрэгцээ гарах үед мөнгө хадгалах, хуримтлуулахын ач холбогдол ойлгогдоно. Мэдээж илүү их ажил хийх, чухал шаардлагагүй зүйлд мөнгө үрэхгүй байх нь хуримтлалтай болох хамгийн энгийн бөгөөд хурдан арга зам мөн. “Хэрэгцээ”, “хүсэл” хоёроо ялгах. Зайлшгүй хэрэгцээтэй зүйлдээ л мөнгө зарцуулж, бусад түр зуурын сонирхол татсан боловч чухал биш зүйлээсээ хэсэг хугацаанд татгалзах нь зүйтэй. Жишээ нь, Та тамхинаас гарлаа гэхэд тэглээ муу юм болохгүй ба түүнийг хэрэглэхгүйгээр амьдарсаар л байх болно. Харин ч эрүүл мэндэд тус болохоос гадна тамхинд зарцуулж байсан мөнгөө шууд хуримтлал болгон хадгалбал илүү сэтгэл хангалуун явах болно. Энэ нь хэн бүхний мэддэг энгийн зүйл боловч амьдрал дээр хүн бүр хэрэгжүүлдэггүй, харин хэрэгжүүлсэн хүн үр ашгийг нь хүртдэг билээ.

Мөнгө зээлэхээс аль болох татгалзах. Хүүхдийнхээ сургалтын төлбөрийг төлөх, орон сууцандаа засвар хийх, эсвэл бүр өдөр тутмын хэрэгцээндээ шаардагдах мөнгийг банкнаас, эсвэл хэн нэгнээс хүүтэй зээлэх санаа Танд төрж болно.

Эхний удаа зээл авч болох боловч дараагийн удаад дахиад л зээлэх шаардлага гарна. Зээлсэн л бол хүү төлнө. Мөн ямар нэг гэнэтийн зүйл

тохиолдож зээлээ хугацаандаа төлж чадахгүйд хүрвэл нэмж торгууль төлнө гэх мэт элдэв эрсдэл учрах магадлалтай. Тиймээс зээл авахын оронд онцын шаардлагагүй зардлаа эртнээс багасгах хэрэгтэй. Жишээ нь, байр сууцаа засахдаа зээл авахын оронд бага багаар засварын ажлаа өөрөө хийж болно. Товчдоо, ирээдүйд ашиг авчрах зүйлээс бусад тохиолдол буюу хэрэглээний зээлээс татгалзсан нь дээр. Өөртөө л найдах. Зарим тохиолдолд гэр бүлийн гишүүд, найз нөхдөөсөө мөнгөн бэлэг авах таатай боловч тэднээс үргэлж тусламж, бэлэг ирнэ гэж дэмий хүлээж цаг алдах хэрэггүй, зөвхөн өөртөө л найд. Аливаа гэрээнд гарын үсэг зурахдаа туйлын хариуцлагатай хандах. Аливаа гэрээ, хэлэлцээрт гарын үсэг зурахын өмнө уг гэрээ, хэлэлцээр нь тухайн үед хүчинтэй байгаа хууль, дүрэмтэй нийцэж буй эсэхийг нягтлан шалгаж байх хэрэгтэй. Шаардлагатай тохиолдолд бусдаас зөвлөгөө авч болно. Жишээ нь, банктэй зээл болон хадгаламжийн гэрээ байгуулах, брокерийн пүүсээ сонгох, даатгалын гэрээнд гарын үсэг зурах үед иргэд өөрсдийн хайхрамжгүй байдлаас болж хожим нь сөрөг үр дагаварт хүрэх заалт, хэлцлийг анзаарахгүй өнгөрөх тохиолдол байдаг. Түүнчлэн бэлэн маягт, өргөдөл, гэрээний загвар нь тухайн байгууллагын эрх ашгийн үүднээс бэлтгэгдсэн байх магадлалтайг санаж байх нь чухал. Гэрээний нөхцөлийг санхүүгийн байгууллагын ажилтны аман тайлбартай харьцуулж үзэхэд илүүдэхгүй. Дүгнэж хэлэхэд: Гарын үсэг зурахын өмнө гэрээгээ заавал гүйцэд уншиж ойлгосон байх Үйл ажиллагаатай холбогдсон хууль, журам болон үйлчилгээ нь Таны эрх ашигт нийцэж буй эсэхэд дүгнэлт хийх Шаардлагатай бол уг баримт бичигт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналаа илэрхийлж тусгуулах зэргээр санхүүгийн зах зээлд оролцогч-хувь хүний үүрэг, хариуцлагаа ойлгож мэдэх нь чухал.

